

RUSYA
HUZURSUZ İMPARATORLUK
BİR TARİHSEL ATLAS
IAN BARNES

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0150
Tarih: 039

RUSYA
HUZURSUZ İMPARATORLUK
BİR TARİHSEL ATLAS
IAN BARNES

Özgün Adı
Restless Empire
A Historical Atlas of Russia

Türkçesi
Abdullah Yılmaz

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Kitap Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Son Okuma
Ruveyha Betül İstanbullu

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılap Mahallesi Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13, Ümraniye 34768 İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022
© 2015 by Historia Publishing Limited
Published by arrangement with Harvard University

ISBN 978-625-7447-14-0

Kitabın Türkçe yayın hakları Akcalı Ajans aracılığıyla VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Matsis Matbaa Anonim Şirketi
Tevfikbey Mah Dr. Ali Demir Cad.
No: 51 Kobi İş Merkezi
Sefaköy-Küçükçekmece/İstanbul
Tel : (0212) 624 21 11
Sertifika No : 75309

1. Baskı: Mayıs 2022
2. Baskı: Aralık 2025

RUSYA
HUZURSUZ
İMPARATORLUK

BİR TARİHSEL ATLAS

IAN BARNES

TÜRKÇESİ
ABDULLAH YILMAZ

IAN BARNES

İngiltere, Derby Üniversitesi'nde Tarih ve Uluslararası Çalışmalar Bölümü başkanıydı. Sussex, Stockholm ve London School of Economics (Londra Üniversitesi) üniversitelerinde eğitim gördü. Kuzey Carolina Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Avrupa tarihi üzerine çok sayıda makale ve Asya'nın Tarihsel Atlası, Avrupa'nın Tarihsel Atlası ve Amerikan Devrimi'nin Tarihsel Atlası'nı konulu birçok eser kaleme aldı. Yazar bu kitabın yayımlanmasından önce 2014'de vefat etmiştir.

ABDULLAH YILMAZ

Giresun'da doğan Abdullah Yılmaz, ilk ve ortaöğrenimini Zonguldak'ta tamamlamış, ardından Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesinde okumuştur. 1990'lı yılların ilk yarısından itibaren yayıncılık dünyasında editör, çevirmen ve yayın yönetmeni olarak çalışıp Türkçeye birçok eser kazandırmıştır. VakıfBank Kültür Yayınları'ndan şu çevirileri yayımlanmıştır: Adam Kirsch'ten *Küresel Roman*, Nicholas Rescher'den 101 *Anekdotta Felsefe Tarihinde Yolculuk*, Khaled Fhamy'den *Kavalalı Mehmed Ali* ve Thomas Hobbes'tan *Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İyüzü*.

İÇİNDEKİLER

Teşekkürler	8	Büyük Vatanseverlik Savaşı	150
Önsöz	9	Mançurya	166
Giriş	22	Savaş Sonrası Avrupa	168
		Kruşçev: Stalinsizleştirme, Çözülme ve Reform	170
Slavların Gelişi ve Rusya'nın Kökenleri	28	Anadyr Operasyonu	172
Hristiyanlığın Gelişinden Kyiv'in Altın Çağına	32	Brejnev ve Duraksama	174
Kyiv Rus'unun Gerilemesi ve Çöküşü	36	Doğu Avrupa'da Rusya: İmparatorluğun Dağılması	176
Tatar İstilaları ve Moğol Boyunduruğu	38	Soğuk Savaş: Sovyetler Birliği'nin Savunması	178
Moskova Knezliği'nin Yükselişi	42	Sovyet Entelektüeller, Muhalefet ve <i>Samizdat</i> Kültürü	184
III. İvan	46	Fetret Devri: Andropov, Perestroyka'nın İlk Dönemleri ve Çernenko	186
Korkunç (IV.) İvan	48	Gorbaçov: Reformdan Başarısızlığa	190
Karışıklıklar Devri (Smutnoye)	54	Yeltsin Efsanesi	194
Rusya'da Hristiyanlığın Gelişmesi	56	Uluslar ve Yakın Çevre	198
Romanovların Yükselişi	58	Kafkasya Çatışması	202
Petro Rusya'sı: Merkezîleşme ve Batılılaşma	62	Rusya, NATO ve Yeni Avrupa Düzeni	208
Petro'dan sonra Rusya: Çariçeler Devri	68	Putin Devri	212
II. Katerina	70	Rusya'nın Gölge İmparatorluğu	218
Bir "Büyük Güç" Olarak Rusya, 1800	76		
Napolyon Savaşları	78	Rus Hükümdarlar Listesi	222
I. Nikola ve Kırım Harbi	90	Sözlük	224
Aleksandrlar: Reform ve Tepkiler	94	Kaynakça	229
Rus Dış Politikası: Çin ve Japonya	96	Dizin	235
Kafkasya'da Rus Yayılmacılığı	100		
Rusya Orta Asya'da	102		
Polonyalılar, Finler ve Anti-Semitizm	104		
19. Yüzyıl Rusya'sında Entelektüeller ve Devrimciler	108		
Ekonomik Gelişme ve Gelişmenin Etkileri	110		
Politik Çalkantı, 1905-1906	112		
Kursk: Bir Eyalet	114		
Birinci Dünya Savaşı	116		
Şubat Devrimi ve Geçici Hükûmet	124		
Kızıl Ekim'den Brest-Litovsk'a: Bolşevik İktidarın Sağlamlaşması	126		
Rus İç Savaşı	130		
Akıbet: Askerî Komünizminden Yeni Ekonomi Politikasına (NEP)			
Giden Süreç ve Bir Polis Devletinin Teşekkülü	134		
Stalin'in İktidara Gelmesi	136		
Tasfiyeler	138		
Stalin'in Kolektivizasyon Politikası	140		
Sanayileşme	142		
Savaşa Çıkan Yollar	144		
Kış Savaşı	148		

HARİTALAR

1900'lerde Dünya	16	1900'e kadar Asya'da Rus Yayılması	96
Rusya Federasyonu Fiziki Haritası	18	Asya'da Rusya ve Britanya İmparatorlukları	98
Etnik Rusya	20	Rus-Japon Savaşı	99
Rusya Federasyonu Toprak Kullanımı	26	Kafkasya'da Rus Yayılması	101
Hint-Avrupa Göçleri	29	Orta Asya'da Rusya	103
Slavların Ana Vatanı	31	Lehistan Ayaklanmaları	105
İstanbul'a Uzanan Viking Nehir Yolu	33	Yahudi Nüfus	106
Kiev Knezliği	34	New York City Güney Doğu Yakası Doğu Avrupalı ve	
Kiev Rus'unun Yıkılışı	37	Yahudi Yerleşimleri	107
Tatar İstilaları ve Moğol Boyunduruğu	38	Köylü Ayaklanmaları	109
Kalka Nehri Muharebesi	40	Tarım ve Sanayi	111
Rusya ve Tatar İstilaları	41	1905 Devrimi	113
Moskova Knezliği'nin Yayılması	43	Rusya Bölge ve Eyaletleri	115
Doğu Avrupa	45	Kursk Eyaleti	115
Moskova'nın Yayılması	47	Seferberlik	117
Korkunç İvan'ın Aldığı Topraklar	49	Doğu Cephesi	118
Rusya'nın Yayılması	50	Brusilov Harekâtı	121
Karışıklıklar Devrinde Rusya	55	Doğu Cephesi	122
Erken Dönem Rusya'sında Manastırlar	57	Petrograd	125
Batı'daki Rus Yayılması	59	Brest-Litovsk Antlaşması	127
Sosyal Çalkantı	61	Bolşeviklerin İktidarı Ele Geçirmesi	129
Büyük Petro Döneminde Rusya	63	Rus İç Savaşı	131
Poltava Savaşı	64	Rus-Polonya Savaşı	132
Büyük Kuzey Savaşı	65	Yeni Doğu Avrupa Devletleri	133
Büyük Petro Döneminde Sanayi	69	Uluslararası Devrimin Başarısızlığı ve Faşizmin Yükselişi	137
1795'e Kadar Rus Yayılması	71	1930'larda SSCB'deki Islah Amaçlı Çalışma Kampları ve Kolonileri	138
Lehistan'ın Taksimatı – Rusların Batıya İlerlemesi	73	Kıtlık	141
Avrupa'da Rus Yayılması	77	Sanayileşme	143
Kış Savaşı	79	Vekâlet Savaşı – İspanya İç Savaşı	145
Rusya Harekâtı – Smolensk'e Taarruz	80	Politik Antlaşmalar	146
Smolensk Muharebesi	82	Polonya'nın İşgali	147
Borodino Muharebesi	84	Molotov-Ribbentrop Paktı Sonrası Sınırlar	148
Leipzig Savaşı	86	Kış Savaşı	149
Leipzig Muharebesi 1. Safha	87	Barbarossa Harekâtı	151
Leipzig Muharebesi 2. Safha	87	Sovyet Endüstrisinin Dağılımı	152
Fransa Savunması	88	Tayfun Operasyonu	153
Viyana Konferansı'ndan Sonra Avrupa	89	Kafkasya	155
Rus Savaşları	91	Stalingrad	156
Alma Muharebesi	92	Kuzey Kafkasya	157
Kırım Savaşı	93	Rusya Cephesi	158
Serf Nüfus Artışı	95	Kursk Muharebesi	159

Ukrayna ve Kırım'ın Kurtuluşu	161
Bagration Operasyonu	163
Berlin'in Düşüşü	165
Mançurya'da Sovyet İşgali	167
Savaş Sonrası Avrupa	169
Bakir Topraklar	170
Küba	173
Küba Krizi	173
Aral Gölü'nün Yok Oluş Süreci	175
Orta Avrupa'daki Sovyetler Birliği	177
İlk Ren-Alpler Piave Savunma Hattı	178
Sovyet Avrasya İmparatorluğu'nun İmhası	179
Ortabatıya Yönelik Sovyet Karşı Güç Hamleleri	180
Karşı Güç Hedef Stratejisi	181
Kırım'da ABD Karşı Güç Hamlesi	181
Avrupa'da Sovyet İşgali	182
Berlin	183
Berlin'e Hava Koridoru	183
Milletlerin Tahliyesi	184
Bölünmüş Dünya	186
Kuzeydoğu Afrika	188
Afganistan	189
Yıldız Savaşları	191
Oligarkların Mirası – BDT'nin Doğal Kaynakları	196
SSCB'den Rusya Federasyonu'na	200
Çeçen Savaşları	203
Rus-Gürcü Savaşı	206
Yeni Avrupa Düzeni	208
Yeni Dünya Düzeni	210
Rus Petrol İhracatı	213
Ukrayna	214
Oblast Bazında Ukraynaca Konuşanların Oranı	216
Azınlıklar	218
Kırım – Ana Dili Rusça Olanlar	221

TEŞEKKÜRLER

Yayıncı, kitapta kullanılan çizim ve resimlerin kullanımına izin verdiği için aşağıda isimleri verilen hak sahiplerine teşekkür eder:

RLPPMA Ltd 56, 78, 166

Getty Arşivi 28, 42, 48, 58, 70, 74, 90, 102, 104, 116, 124,126,128, 136, 166, 192, 212, 220.

Historia Yayın Şirketinden,

Haritalar için Jeanne Radford, Alexander Swanston, Malcolm Swanston ve Jonathan Young

Dizgi için Jeanne Radford

Resim araştırmaları için Malcolm Swanston

Editör: Elizaveta Wyse

Ek katkıları için Profesör Dominic Lieven'a teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Rusya tarihini değerlendirirken, bir tarihçi öncelikle bu devasa ülkenin olağanüstü büyüklüğünü ve çeşitliliğini, coğrafi özelliklerini, kaynaklarını, halklarını ve sorunlarının çeşitliliğini göz önünde bulundurmalıdır. Epey ön yargılı ve aşağılayıcı yorumlara maruz kalan Rusya kendi koşulları içinde anlaşılmalıdır. Bu önsöz, Rusya sakinlerini belli biçimlerde davranmaya iten birtakım anahtar temaları ve konuları irdelemeyi amaçlıyor.

Bir tarihçi, Benedict Humphrey Sumner, Rus yayılcılığını Amerika'nın Batı'ya hücumuna benzer. Slavlar görünüşe göre ilk kez Vistül ve Pripet bataklıklarında, Bug ve Dinyeper [Özü] nehirlerinin yukarı havzalarında tarih sahnesine çıkmıştır. Her yöne yayılan Ruslar 6. yüzyıl civarında Batı Slavları (Lehler, Çekler, Slovaklar, Moravyalılar); Güney Slavları (Bulgarlar, Sırp, Hırvatlar, Slovenler) ve Doğu Slavları (Büyük Ruslar, Beyaz Ruslar, Ukraynalılar) olmak üzere bölünmüştür. Zaman içinde Ruslar nehirler boyunca ve nehirlerin geçiş noktalarında yerleşmiş ve avcılık ve hayvan satıcılığını tarım takip etmiştir. İlerleyen Slav dalgası her zaman onların fethettiği ya da bozkır halkları örneğinde olduğu gibi, onları durduran yeni halklarla karşılaşmıştır. Sumner'in benzetmesini izleyerek diyebiliriz ki, Rus ve Amerikan tarımcıları ormanlarda yaşayan avcı-toplayıcı halklarla ve bozkırların göçerleriyle savaşarak ovalara yayılmıştır. Amerikalılar otlakları fethedip çılgın bir hızla buraları sömürerek ekip biçmişler, sonuçta da Oklahoma'da görülen toz fırtınaları örneğinde olduğu gibi, şiddetli bir erozyona sebep olmuşlardır. Ruslar daha yavaş bir hızda yayılmış ve daha az tarım makinesi kullanmış ve toprağa daha az zarar vermişti. Çok daha sonraları, Stalin'in tarımda kolektivizasyonu ve Kruşçev'in Bakır Topraklar Kampanyası (1950'ler) sırasında toprak kötü kullanılmış ve tahrip edilmiştir.

Amerikalı tarihçi Frederick Jackson Turner'a göre, sınırların ve sınır bölgelerine yerleşen toplulukların yayılması ve gelişmesi ekonomi, politika ve insanların karakteri üzerinde etkili olmuştur. Unutulmalıdır ki, Amerika bir uçtan bir uca 2500 milken, Rusya yaklaşık 6000 mildir, yani Rusya Amerika'nın iki buçuk katı büyüklükte bir araziye sahiptir. Amerikan yayılcılığının geç dönemiyle kıyaslanan, Rus tarihinin çok erken bir döneminde, ülkenin çapı ve böylesine devasa genişlikteki bir toprak parçasını kontrol etme ve yönetme güçlüğü Rus siyasi gelişimini ve onun sertliğini açıklayabilir; Britanya ve Amerika liberal demokrasileri yaratmadan çok önce Rus rejiminin otoriter, despotik ve otokrat karakter özellikleri gelişmişti. III. İvan ve IV. İvan döneminde gerçek anlamda coğrafi genişleme başlamadan önce, Slavlar, İskitler, Hazarlar, Kumanlar gibi göçer topluluklar gayet örgütlü hâlde ormanlık alanlarda yaşıyordu. Politik ve sosyal bakımdan hayatta kalabilmek, düşmanla savaşmaya amacıyla feodal ve savaşçı bir çete zihniyeti taşıyan oluşumlara bağlıydı. Bu çevre içinde, Moskova Knezliği geliştirdi ve sonunda orman çeperini parçalayarak 6. yüzyılda bozkırlara yayıldı.

Rus halklarının durumunu etkileyen, Rus liderleri sürekli ticari bağlantılar ve savunulabilir sınırları geliştirme arayışına iten başlıca unsur büyük iletişim sorunlarıdır. Rusya kara parçası beş denizle çevrelenmiştir: Baltık Denizi, Karadeniz, Kuzey Buz Denizi, Hazar Denizi ve Pasifik Okyanusu. Sınırların içinde ise çok sayıda nehir sistemleri bu toprakları sular: Sibiry'a'nın batısındaki İrtiş Nehri; Rusya-Çin sınırının çeşitli bölgelerinden doğan ve Pasifik Okyanusu'na dökülen Onon, Şilka ve Amur nehirleri; İdil [Volga]; Yenisey ve Lena. Bu nehirlerin tamamı, döküldükleri denizler gibi, kış aylarında kısmen ya da tamamen buz tutar. Bu denizlere açılmak için birçok halkla savaşmıştır: Türkler, Lehler, Danlar, İsveçliler, Almanlar, Tatarlar, Çinliler ve Japonlar. Rus tarihinin ana temalarından biri sınırları genişletmek olmuştur. Baltık Denizi ile Karadeniz'i birbirine bağlayan, Dinyeper, İdil, Dvina ve Oka gibi su yolları ortaçağ boyunca Kyiv için özellikle önemliydi, çünkü bu nehirler ticari merkezleri ve kasabaları kapsıyordu. 1584'te düşmanları

tarafından ablukaya alınmış Rusya'nın Beyaz Deniz limanında Arhangelsk'i kurması, Baltık'ta bir limana duyulan arzudan kaynaklanmıştı. Batı'nın silahları, becerikli zanaatkârları ve askerî teknik yardımı vazgeçilmez önemdeydi. IV. İvan Baltık kıyısında bir kapı arayışıyla Livonya Savaşı'nı (1558-1583) başlatmıştı; bu politika 1721 yılında Büyük Petro tarafından başarıya ulaştırılmıştır. Baltık Denizi'ne bir çıkış yeri olarak St. Petersburg'un kuruluşu Rusya için yeni bir güvenlik sorunu doğurmuştu. Finlandiya'nın kuzey kıyılarını ve Estonya kıyılarını kim kontrol ediyorsa başkentini deniz ulaşımını tehdit eden bir konumda oluyordu. Finlandiya 1917 ve Estonya da 1991 yılında bağımsızlıklarını elde ettiler; dolayısıyla potansiyel olarak talihsiz bir durum ortaya çıktı.

Karadeniz sınırları 1676 ile 1812 yılları arasında, aralıklarla yapılan otuz yıllık savaşlarla çizildi. Türkiye'nin son yenilgisi Rusya'nın Karadeniz steplerine hâkim olabileceği ve Kırım'da donanma üssü kurabileceği anlamına gelmekteydi. İstanbul Boğazlarından geçiş özgürlüğü, Rusya'nın Napolyon Savaşları süresince gözettiği, ticaret yapmak ve deniz gücünü tasarlamak için Akdeniz'e giriş kapısı olarak Karadeniz aslı bir öneme sahipti. Rusya aynı zamanda Balkanlardaki dindaşları Ortodoks Hristiyanlara coğrafi bakımdan da yakınlaşmış ve zaman zaman, özellikle de Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'da onların çıkarlarını gözetmişti. Saraybosna'daki suikast Rusya'yı Birinci Dünya Savaşı'na sokmuş ve sonraki yıllarda, Bosna'daki çatışmalar Yeltsin'in dış politikası açısından bir açmaza neden olmuştu. Batı ile girilecek bir ittifak Rusya'nın pan-Slavcılık fikirlerine ve ortak bir din ve etnisiye algısına dayanan Balkanlardaki geleneksel büyük güç politikasının önüne geçecek miydi? En sonunda Amerikan diplomatik gücü, bütün Avrupalı güçler gibi Rusya'nın da rolünü gölgeleyen ve azaltan Kasım 1995 Dayton Barış Antlaşması'nı getirdi.

Rusya'nın Pasifik sınırı, Kazak lider Yermak'ın doğuya doğru bir ileri harekâta girişi ardından, 16. ve 17. yüzyıllar boyunca hızlı bir biçimde şekillenmişti. IV. İvan'ın aşırı baskılarından kaçan çiftçiler ve Kazaklar sürekli yeni topraklar, madenler ve 1649'da kıyıda kurulan Ohotsk gibi yerleşim alanları peşinde Yenisey, Lena ve Amur nehirlerinin vadilerine doğru yayıldılar. Doğudaki geniş alanların hızla fethi yerli Sibiryalı halklarının kabile yapısından, nüfuslarının az olmasından ve Rus silah teknolojisinin üstünlüğünden dolayı olmuştur. Erken dönem Pasifik yerleşimlerine rağmen Çin, Rusya'nın buzlu bölgeler dışına genişlemesini engellemişti. Britanya ve Fransa 1840'lardaki savaşlarla Çin'e girdikten sonra, Rusya bu güçlerin bütün Doğu topraklarına yayılmasından korkmuştu. Bu yüzden, Sibiryalı'nın askerî valisi General Nikolay Muravyov, 1858'de Amur Nehrinin kuzeyinde kalan bütün Çin topraklarını işgal ederek, ardından Ussuri Nehrinin doğusundaki toprakları ele geçirerek ve çok geçmeden Rusya'nın Pasifik donanma üssü hâline gelecek olan Vladivostok'daki sıcak deniz limanını kurarak, bu senaryonun önüne bir set çekmişti. Trans Sibiryalı tren yolunun inşa edilmesiyle Doğu Sibiryalı ve Vladivostok büyük bir gelişim gösterebilecekti.

Hazar Denizi Rusya'nın, nihayet 1878 yılında gerçekleşmiş olan, Kafkasya bölgesinin ele geçirilmesi ve kontrol altına alması bakımından büyük bir öneme sahipti. Bu savaşlar Rusya'yı bölge sakinleriyle bir ölüm kalım mücadelesinin içine sokarken, Bakü'nün önemli petrol yataklarının da kapısını açmıştı. 1991 yılında Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını kazanması Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ Meselesi üzerine çok eskilere dayanan bir kavganın alevlenmesine neden oldu. "Yakın komşunun" Kafkaslardaki bu anlaşmazlığı Rus askerlerini Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) bir parçası olarak barış gücü hâline getirmişti. Ayrıca kanlı Çeçen Savaşı, 19. yüzyılda Rusya'nın Şeyh Şâmil'den çektiği zorlukları hatırlatıyordu.

Rusya'nın yayılması, yeni yerleşenlerin her gün başka halklarla karşı karşıya gelmesi demekti. Bununla birlikte, Rus olmayan gruplar Rusya'da küçük bir azınlıktır. Geleneksel olarak, Rus olmayanlar, farklı dillerin konuşulduğu adacıklar yaratmak suretiyle asimile edilmiş, mülksüzleştirilmiş ya da kuşatılmıştır. Hiçbir şekilde Ruslaşmamış olan yalnızca iki bölge kalmıştır: Başka halkların yanında esas olarak Erme-

nilerin, Azerbaycan Türklerinin ve Gürcülerin yaşadığı Kafkasya 1878 yılında nihayet ele geçirilmişti. Özbekler ve Kazaklar gibi ağırlıklı olarak çeşitli Türkî dilleri konuşan halkların yaşadığı Orta Asya, Tatar atalarının geleneklerini sürdürmüştür. Diğer bir bölgede, Finler ve Lehler Rus kontrolü altında sağlam dilsel birliktelikler hâlinde kalmıştır. Sovyet yönetiminde, SSCB, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile birlikte 14 cumhuriyetten oluşuyordu. Bunlar Estonya, Litvanya, Letonya, Belarus [Beyaz Rusya], Ukrayna, Moldavya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan cumhuriyetleriydi. Bu cumhuriyetler içinde özerklik statüsüne sahip başka etnik gruplar da vardı. İster Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti [ÖSSC] statüsü, ister Özerk Bölge [Oblast] isterse Ulusal Azınlık [Okrug] statüsü almış olsunlar, bu grupların sayısı belliydi. İş daha karmaşık hâle getirecek şekilde, Sibirya'daki Yakut ÖSSC'de Ruslar çoğunluğa sahipken, Dağıstan ÖSSC'de en az yirmi ulusal azınlık grubu yaşıyordu. Bu karmaşıklık sistemi içinden çıkılmaz hâle getirmişti. Koreliler, Lehler, Bulgarlar, Yunanlar ve Çingeneler gibi bazı ulusal azınlık grupları etnik bir bölgeye sahip değildi ve bu nedenle idari bir statüleri de yoktu. Özetleyecek olursak, nüfusun yaklaşık %75'i Slavca konuşurken, bunu sekizde bir oranıyla Türkî diller izliyordu. Bununla birlikte, SSCB dağılmadan önce, kariyer fırsatları yakalaması ve geniş bir kesimle iletişim kurulabilmesi açısından bütün etnik grupların Rusça konuşması gerekiyordu. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması Tatarlar, Başkurtlar ve Çeçenler gibi bazı etnik azınlıkların tam bağımsız devlet olma taleplerini de beraberinde getirmişti.

Kaderin başka cilveleri de kendini gösteriyor. Rusya'nın doğum ve doğurganlık oranları ivmelenerek düşüyor. Doğum oranları neredeyse yarıya inmiş ve 1980'lerin sonunda kadın başına çocuk doğurma oranı 2.1'den 1996'da 1.4'e düşmüştür. Nüfus sorunlarını körükleyecek biçimde, aynı dönem boyunca çocuk ölüm oranları yüzde 55 artış ve ortalama ömür erkeklerde 64'ten 56'ya ve kadınlarda da 73'ten 70'e inmiştir. Bu demek oluyor ki, 1989 ile 1995 arasında ülke nüfusu azalmıştır; dışarıya göç bu gidişatı hızlandırmıştır. Bazı analizlere göre, sigara ve alkol tüketimi ve piyasa ekonomisine geçişin getirdiği değişikliklerin ve artan işsizlik oranlarının getirdiği stres erkekleri olumsuz etkilemiştir. Sorun, özellikle, "kara para ekonomisini" kullanma imkânı olmayan yoksul kesimi kötü etkilemiştir. Bu sosyal durum daha da kötüleşmiş; insanlar hava kirliliğine, devletin sağladığı sağlık hizmetlerinin ve yardımların kesilmesine, yetersiz beslenmeye, difteri ve verem gibi önlenabilir hastalıklar yanında astım ve diğer solunum yolları hastalıkları, dizanteri ve tifonun yayılmasına maruz kalmıştır.

Rusya dünyadaki en büyük maden rezervlerine sahiptir. Enerji üretimi muazzam büyüklüktedir. Ayrıca en büyük kısmı Donetsk'te ve Sibirya'daki Yenisey Nehrinin doğusunda ve yine Lena Nehri havzasında olmak üzere, bütün Rusya'da geniş kömür alanları (dünyanın ikinci en büyüğü) bulunmaktadır. Batı Sibirya'da ve İdil-Ural havzasında bulunan petrol, dünyanın en büyük sekizinci rezervidir; Rusya'nın diğer rezervleri de Karadeniz kıyısında Başkurt Cumhuriyeti'ndedir ve bu bölge doğal gaz bakımından da çok zengindir. Dünyanın en büyük gaz rezervleri Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan civarında ve Rusya Federasyonu'nun bir parçası olan Komi Cumhuriyeti'nde yer alır. Metal madenleri boldur ve geniş altın rezervleri Yakut Cumhuriyeti'nde bulunur.

Rusya ekonomik olarak gelişmekte her zaman zorluk çekmiştir. Bu yüzden, Rusya doğal kaynakları ve bunların işletilmesiyle ilgilenmiş, ancak ne zaman sanayisini kurmuş, o zaman da çevre üzerindeki etkilerine pek önem vermemiştir. Kaynakları elde edilen çıkarlara denk düşmediğinde Sovyetler Birliği'nin emperyal yayılması sekteye uğramış da olsa, Rusya hâlâ devasa kaynaklarıyla potansiyel olarak güçlü bir devlettir. Dahası, yeni piyasa ekonomisinin problemleri olan işsizlik, düşük ücretler ve azalan sosyal hizmetlerin nihayetinde uygun bir planlama ve yatırım ile Rus ekonomisindeki muazzam potansiyel enerjiyi ortaya çıkaracağından asla şüphe edilmez.

Çevre, Batı'da yankı bulan bir meseledir, ancak Rusya sayısız yeşil lobi örgütüyle politik müzakere-lerle savaşımaktadır. Rusya muazzam miktarda el değmemiş tundra ve orman kaynaklarına sahip olmakla birlikte sürekli olarak Sovyet döneminde, ağır sanayi ve savunma sanayisiyle uğraşan Beş Yıllık Planlar yüzünden yaşanan yokluklarla ve Stalin'in kolektifleştirme ve Kruşçev'in Bakir Topraklar Kampanyası'ndan kaynaklanan tarımsal sorunlarla boğuşmuştur. Diğer tehlikeler içinde genel olarak hava, su ve toprak kirlenmesi, kötü inşa edilmiş nükleer santraller ve Novaya Zemlya civarında sığ sularda batan miadını doldurmuş nükleer denizaltıları sayabiliriz.

Hesapsız gübre ve haşere ilaçları kullandıran tarım teknikleri, nehirleri ve su havzalarını kirlletmektedir. Endüstriyel atıklar ve yeterince arıtılmayan lağım suları ile birlikte, kirliliğin suyu kaynaklarının neden olduğu tifo gibi bulaşıcı hastalıklardaki artış oranları gösteriyor ki birçok nehir artık kritik bir eşiğe gelmiştir. Karadeniz'deki canlı hayat yok olurken, Hazar Denizi kanalizasyon suları ve petrol sızıntılarıyla kirleniyor. Yakın bir tarihte, çeşitli haber kaynaklarının bildirdiğine göre, Türkmenistan'da pamuk endüstrisi için yapılan sulama sistemi yüzünden su seviyesi o kadar yükselmiştir ki İpek Yolu kıyısındaki Merv antik şehri gibi arkeolojik alanlar sular altında kalıyor. Şansına, dünyanın en büyük temiz su kaynağı olan Baykal Gölü, göl kıyısındaki küspe ve kâğıt fabrikalarının kontrol altına alınması ve gölün 1992'de bir ulusal park ve 1996'da bir Dünya Mirası alanı hâline getirilmesi sayesinde, belli bir oranda korunmaktadır. 1989'da Greenpeace ve diğer çevre örgütlerinin baskılarına rağmen, gelir ve istihdam sağlama ile çevreyi koruma arasındaki gerilim devam ediyor. Hayvan yaşam alanlarının tahribatı, aşırı balıkçılık, avcılık ve yasak avlanma yüzünden vahşi hayat tehdit altındadır. Bazı hayvansal ürünler geleneksel ilaçlar yapmak için Çin pazarlarına sevk ediliyor. Urallardaki bakir Komi Ormanları ve Kamçatka Yarımadasında iki yeni Dünya Mirası alanı açılması belli oranda umut verici gelişmelerdir. Çevre bilinci artıyor, ama Rusya devleti koruma alanlarının finansmanı sorunuyla karşı karşıya ve bir yanda Rus çevrecilerinin duyarlılıklarına kulak verirken diğer yandan da iş dünyasının güçlü baskılarıyla da boğuşmak zorunda kalıyor.

Rusya SSCB'nin son derece özelleşmiş ekonomik bölgeciliğini dönüştürme mecburiyetinde kalıyor. Sovyetler Birliği'nin parçalanması, yerine kurulan her cumhuriyetin dengesiz bir ekonomik yapıyı miras alması anlamına geliyor; örneğin, Donetsk kömür madenleri ocaklarında Baltık devlet ormanlarından elde edilen kütükleri kullanırken, büyük kamyon fabrikaları Belarus'ta kurulmuştur. Böylesine bir parçalanmışlık rasyonelleşmeyi gerektiriyor. Komünist ekonomik tutuculuk mirasının kısıtlamalarıyla boğuşan bir toplumda reform yavaş ilerliyor. Piyasanın şok tedavisi, Rusya'nın altyapısının iyi işleyen bir reform için uygun olmadığına iman etmiş kişilerin muhalefetiyle karşılaşırken, bir yandan da tekeli ekonomik uygulamalarla sektöre uğruyor. Bununla birlikte, elde edilen kısmi başarılar gösteriyor ki, planlı ekonomi; yanlış yönetim, kötü idare, hüsrana uğrayan modernleşme ve yetersiz yatırımla özdeşleşmiş ve ebediyen terk edilmiştir. Yine de ekonomik geri dönüşler olabilir; Ağustos 1998'de rublenin devalüasyonu sonucunda bir durağanlık ve tıkanma yaşanmıştı. 21. yüzyılın ilk on yılında belli bir oranda bir istikrar yakalandı ve görünüme göre Rusya, Çeçen fiyaskosu gibi savaşlar ya da şiddet olayları veya Ukrayna'daki çatışmaların yeniden alevlenmesi olmazsa, düşe kalka ilerleyecektir. SSCB içindeki eski bağımsız devletlerdeki belli başlı Rus azınlıklar da bir sorun oluşturmaktadır. Mart 2014'te, Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç halkın protestoları sonucunda istifa etmek zorunda kalınca, bir referandumun akabinde, Rusça konuşan büyük bir nüfusa sahip Kırım bölgesini Rusya ilhak etti ve Doğu Ukrayna'da huzursuzluk devam ediyor.

Ian Barnes
İngiltere, Ağustos 2014

Büyük bir teessüfle Dr. Ian Barnes'ın bu kitabın tamamlanmasından kısa bir süre önce, Kasım 2014'te vefat ettiğini beyan ederiz. Ailesinin ve yayıncının teşvik ve onayı ile, Profesör Dominic Lieven'in rehberliğindeki ekip bu çalışmayı tamamlamıştır.

HUZURSUZ
İMPARATORLUK

1900'lerde Dünya

- Büyük Şehir
- Rusya Toprakları
- Britanya Toprakları
- Fransız Toprakları
- Alman Toprakları
- İtalyan Toprakları
- Portekiz Toprakları
- İspanyol Toprakları
- Birleşik Devletler Toprakları

